Przemysław Pluskota
Uniwersytet Szczeciński

INICJATYWA JASMINE JAKO ELEMENT WSPARCIA INSTYTUCJI MIKROKREDYTOWYCH W UE

Wstęp

Ponad 90 proc. przedsiębiorstw funkcjonujących w Unii Europejskiej to mikroprzedsiębiorstwa, zatrudniające mniej niż 10 osób. Można je określić jako trzon europejskiej gospodarki, bardzo istotny czynnik wpływający na regionalny rozwój gospodarczy. Sektor ten stanowiąc najliczniejszą grupę przedsiębiorców, napotyka jednocześnie na wiele barier w korzystaniu z usług bankowych. Jedną z najistotniejszych jest bariera w dostępie do zewnętrznych źródeł finansowania, gdyż reprezentując znaczny popyt na usługi kredytowe napotykają przeszkody związane z uzyskaniem np. kredytu bankowego.

Według *A European initiative...* (2007) zapotrzebowanie na kredyty bankowe (mikrokredyty) wynosi około 700 tys. sztuk, o wartości ponad 6 mld euro. Jest to dowodem istnienia znacznego popytu na tego typu usługi. Problemem jest jednak niewystarczająca podaż, czyli niemożność zaspokojenia tak znacznego zapotrzebowania ze strony przedsiębiorców. Ograniczona dostępność produktów kredytowych (pożyczkowych) oznacza konieczność inicjowania i rozwijania działalności instytucji, które będą w stanie wspierać przedsiębiorców wówczas, gdy banki z wielu przyczyn odmówią finansowania.

W celu zwiększenia dostępności środków finansowych oraz ograniczenia istniejącej luki finansowej w krajach członkowskich inicjowanych jest wiele projektów mających na celu propagowanie finansowania najmniejszych przedsiębiorstw oraz ograniczenie luki finansowej za pomocą istniejących instytucji mikropożyczkowych. Fundusze mikropożyczkowe prowadzą swoją działalność w celu udostępnienia przedsiębiorcom środków finansowych umożliwiających stabilny i równomierny rozwój. Inicjatywy Komisji Europejskiej realizowane przy współudziale instytucji finansowych wpisują się w ideę mikrofinansów jako narzędzia ograniczającego między innymi lukę finansową.

1. Istota mikrofinansów

Zadaniem mikrofinansów jest wsparcie osób o niskich dochodach, ubogich, wykluczonych z orbity zainteresowań banków, z jednoczesnym przełamywaniem barier ich finansowej obsługi oraz popieranie zasady samopomocy i solidarności. W tradycyjnym ujęciu mikrofinanse kojarzone są z dostarczaniem biednym rodzinom niewielkich kredytów (mikrokredytów, mikropożyczek) w celu poprawy ich sytuacji materialnej, aby wspomóc je w pobudzaniu aktywności gospodarczej. W orbicie zainteresowania instytucji mikrofinansowych znajdują się również osoby rozpoczynające działalność lub ją prowadzące, często samodzielnie (mikroprzedsiębiorstwa). Pojęcie mikrofinansów kojarzone jest głównie z mikrokredytem (mikropożyczką), jednak jego znaczenie jest znacznie szersze, obejmując swoim zasięgiem również takie usługi, jak oszczędności, mikroubezpieczenia oraz transfery wykonywane na zlecenie klientów.

Według *Global Investor...* (2006) cechą systemu mikrofinansowego, odróżniającą go od systemu bankowego, jest szczególna forma współpracy, zazwyczaj oparta na wzajemnym zaufaniu i partnerstwie pomiędzy pożyczkodawcą a pożyczkobiorcą. Ponadto działające na rynku instytucje mikrofinansowe skutecznie docierają do grupy docelowej, stosując niekonwencjonalne procedury udzielania mikropożyczek (mikrokredytów), jednocześnie kierując się samowystarczalnością finansową. Mikrokredyt traktowany jako narzędzie służące zmniejszaniu bezrobocia, prowadzeniu polityki w odniesieniu do osób wykluczonych społecznie i finansowo, jest elementem rozwoju przedsiębiorczości. Szerokie spektrum celów, jakie spełnia, odzwierciedla różnorodną formę prowadzenia działalności mikropożyczkowej oraz przepisów ją regulujących. Mikropożyczka może odgrywać użyteczną rolę w promowaniu samozatrudnienia oraz procesu ekonomicznego wzrostu. Tak szeroka definicja uzależniona jest od różnorodności gospodarczej państw, które używają tego elementu jako czynnika wsparcia przedsiębiorstw. Pomimo iż w regulacjach Komisji Europejskiej (*Microcredit...* 2004) mikropożyczka (mikrokredyt) definiowana jest jako wsparcie nieprzekraczające 25 000 EUR, to zgodnie z H. Kraemer-Eis i A. Conforti (2009) jej średnia wartość w krajach UE wynosiła w 2007 r. około 11 00 euro (w 2005 r. – 7700). W państwach „starej unii" (UE-15) jest ona wyższa od średniej oraz znacznie wyższa niż w krajach „nowej unii" (UE-12).

Pomimo dość znacznych różnic w kwocie udzielanych mikrokredytów pomiędzy starymi krajami członkowskimi a nowymi oraz szerokiego spektrum beneficjentów można wskazać dwie funkcje mikrokredytu. Pierwsza to ekonomiczne wsparcie gospodarki, druga dotyczy ujęcia społecznego, jako narzędzia redukującego ubóstwo oraz wykluczenie społeczne i finansowe. Mikrokredyt przyczynia się do aktywizacji zawodowej, zwiększania samozatrudnienia oraz promowania wśród społeczności postaw przedsiębiorczych. Jest on również traktowany jako publiczny instrument wspierający walkę z bezrobociem. Wsparcie w postaci mikrokredytu

uważane jest za efektywne, tańsze od innych działań na rynku pracy, między innymi z uwagi na średni koszt wsparcia przypadający na jedno stworzone miejsce pracy. Statystyki pokazują, że wskaźnik przeżywalności firm wspartych mikrokredytem, funkcjonujących na rynku ponad dwa lata przekracza 60%.

Dzięki rozwojowi oraz popularyzacji mikrokredytu zwiększa się aktywność zawodowa mikroprzedsiębiorstw – poprzez udostępnianie grupom docelowym kapitału obrotowego. Jednak mikrokredyt to nie tylko wsparcie finansowe, ale również pomoc w postaci szkoleń, usług doradczych, których celem ma być edukacja ekonomiczna beneficjentów, zwłaszcza osób pragnących rozpocząć działalność gospodarczą oraz firm znajdujących się we wczesnym etapie działalności (*start-up*). Wielokrotnie traktowany jest on również jako instrument w pełni realizujący założenia strategii lizbońskiej, w aspekcie zwiększania i popularyzacji idei samozatrudnienia oraz ograniczania problemu wykluczenia społecznego.

Wśród działań niezbędnych do zrealizowania są między innymi: ograniczenie luki kapitałowej wśród najmniejszych przedsiębiorstw, zwiększenie dostępności kapitałów dla przedsiębiorców nie dysponujących zabezpieczeniem oraz propagowanie wśród pośredników finansowych świadczenia oprócz usług finansowych również usług doradczych czy szkoleniowych.

2. Geneza mikrofinansów

Zjawiskiem, które w znacznym stopniu przyczyniło się do powstania oraz rozwoju zarówno mikropożyczek, jak i sektora mikrofinansowego, był i jest pogłębiający się na świecie problem ubóstwa. To właśnie bieda w wielu regionach świata była zaczątkiem inicjatyw zmierzających do elementarnego wsparcia dla najbardziej potrzebujących. Początki mikrofinansów oparte były na teoretycznych strukturach oraz silnej świadomości, iż pojawiła się nieodparta potrzeba pomocy osobom biednym. Uświadomiono sobie, iż wiele osób zasługuje na wsparcie oraz poświęcenie im większej uwagi, dlatego początkowo wiele krajów traktowało mikropożyczkę jako ważny instrument w walce z ubóstwem i wykluczeniem społecznym. Później jednak zaczęto ją uznawać za czynnik wspierający przedsiębiorcze inicjatywy, polegający na udzieleniu wsparcia w postaci zewnętrznego finansowania. Konsekwencją tego było powstanie i rozwój instytucji mikrofinansowych oferujących coraz więcej produktów nie tylko najbiedniejszym, ale również najmniejszym przedsiębiorcom, a także wspierających osoby bezrobotne w rozwijaniu postaw przedsiębiorczych. Obecnie sektor mikrofinansowy uznawany jest za istotny element wsparcia, który ulega ciągłej modyfikacji, rozwojowi, aby w jak największym stopniu realizować postawione przed nim cele.

Przykładem stosowania idei mikrofinansów są zakładane na całym świecie grupy, których celem było wspólne oszczędzanie, a następnie pożyczanie pienię-

dzy ich członkom. Według K. Molenaara (2009) inicjatywy tego typu podejmowane były między innymi w Ghanie i Afryce Południowej oraz implementowane do krajów europejskich już na początku ubiegłego stulecia. Zastosowanie i przeznaczenie mikropożyczek w Europie jest trochę odmienne niż w Azji, Afryce czy biednych krajach Ameryki Południowej i Środkowej. Ich celem jest pomoc bezrobotnym, osobom wykluczonym społecznie oraz przedsiębiorcom mającym problemy z pozyskaniem środków na rozwój.

Impulsem do tworzenia instytucji mikropożyczkowych na świecie była próba znalezienia sposobu walki z ubóstwem. W 1971 r. chrześcijańska organizacja Opportunity International zaczęła udzielać mikropożyczek w Kolumbii. Również w Brazylii w 1973 r. Accion International udzieliła pierwszych w tym kraju pożyczek opartych na zasadzie solidarnej odpowiedzialności. W 1974 r. w Indiach Ela Bhatt założyła stowarzyszenie kobiet pracujących na własny rachunek oraz udzieliła pierwszej mikropożczyki w wysokości 1,5 dolara amerykańskiego kobiecie, która sprzedawała zioła. Natomiast w 1976 r. pochodzący z Bangladeszu profesor ekonomii Mohammad Yunus[1] stworzył bank dla osób najuboższych – Grameen Bank (Bank Wiejski). Uważany za ojca mikrokredytów M. Yunus postanowił pomóc, widząc, jak ludzie biedni są bezradni wobec swoich problemów, skazani wyłącznie na lichwiarzy, a banki nie chcą im pożyczać niewielkich nawet kwot, uznając, że jest to zbyt kosztowne i ryzykowne. Zgodnie z T. Ledwithem (2006) usługi oferowane przez Grameen Bank umożliwiają skorzystanie z finansowego wsparcia osobom lub grupom osób nie dysponującym jakimkolwiek zabezpieczeniem, dzięki czemu mają one szansę nabyć narzędzia niezbędne do prowadzenia działalności gospodarczej, a uzyskując dochody, redukują poziom ubóstwa. Pierwszej mikropożyczki M. Yunus udzielił w kwocie 27 dolarów, które podzielił pomiędzy 42 osoby. Dzięki wsparciu kupiły one niezbędne narzędzia, następnie spłaciły pożyczki oraz zwiększyły swoje dochody, a tym samym poprawiły los całych rodzin.

3. Mikropożyczki w Unii Europejskiej

Rozwój działalności mikropożyczkowej w Europie można podzielić na dwie części. Pierwsza dotyczy krajów Europy Centralnej i Wschodniej, gdzie idea mikrofinansów zaczęła gwałtowną ekspansję od 1992 r. i rozwijała się w tempie średnio 67% rocznie. Na szczególną uwagę zasługują takie kraje, jak Polska, Rumunia, Bułgaria czy Słowacja, w których wzrost był największy. Tam, gdzie nastąpiła zmiana systemów gospodarczych, zaczęto poszukiwać sposobu rozwinięcia w społeczeństwie postaw przedsiębiorczych, budowy gospodarki rynkowej. Druga część doty-

[1] Mohammad Yunus w 2006 r. został laureatem Pokojowej Nagrody Nobla, za stworzenie pionierskiej instytucji kredytującej ubogich. Określany mianem „ojca mikrokredytów", „bankiera ubogich" – stworzył system wsparcia najuboższych, który został zaimplementowany na całym świecie.

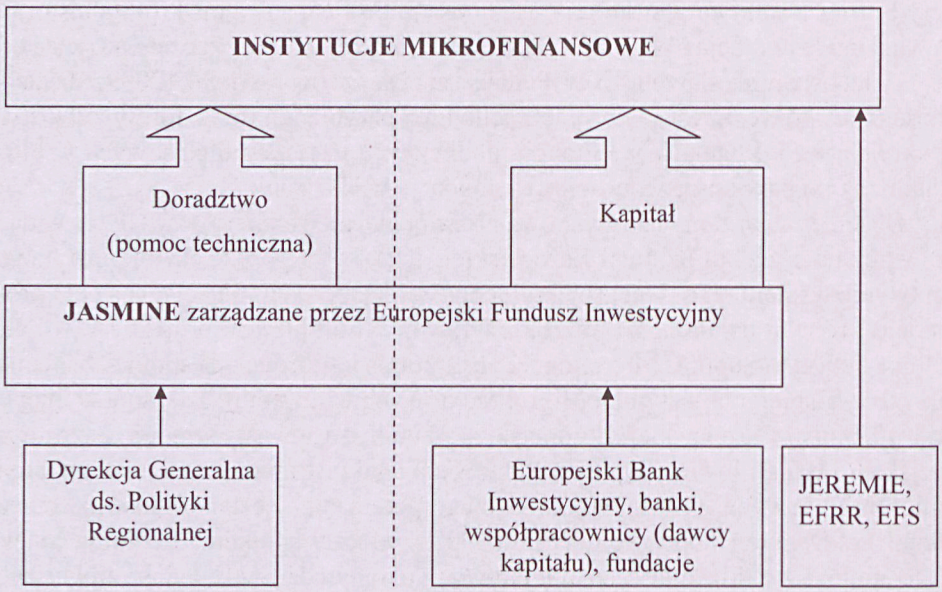
czy Europy Zachodniej, w której działalność mikrofinansowa ma krótszą historię. Wyjątkami są Francja i Wielka Brytania, gdzie mikropożyczek zaczęto udzielać od końca lat osiemdziesiątych XX w. Podając za *Call for Expression...* (2009), działalność mikropożyczkowa w Europie Zachodniej przybierała różne formy, od instytucji *non profit* i banków we Francji, publicznych instytucji finansowych w Finlandii, aż po banki oszczędnościowe i fundacje w Hiszpanii.

Obecnie zauważalny jest gwałtowny rozwój idei mikrofinansów w UE, co widać również na szczeblu Komisji Europejskiej (KE), która poprzez swoje instytucje aktywnie wspiera tego typu projekty. Jedną z inicjatyw KE mających na celu promocję i rozwój działalności mikrokredytowej w Europie jest projekt JASMINE (Joint Action to Support Microfinance Institutions in Europe – Wspólne Działania na rzecz Wspierania Instytucji Mikrokredytowych w Europie). To wspólna inicjatywa Komisji Europejskiej, Europejskiego Funduszu Inwestycyjnego oraz Europejskiego Banku Inwestycyjnego, traktowana jako instrument wsparcia instytucji mikrokredytowych w zwiększaniu swojego potencjału. Została ogłoszona przez komisarz Danutę Hübner we wrześniu 2008 r. podczas spotkania Ecofin w Nicei.

Zgodnie z założeniami tej inicjatywy, zadaniem JASMINE jest efektywne wsparcie instytucji mikrokredytowych w UE poprzez:

- poprawę otoczenia prawno-instytucjonalnego w państwach członkowskich,
- zmianę klimatu na rzecz przedsiębiorczości,
- upowszechnianie zasady dobrych praktyk,
- zapewnianie dodatkowego kapitału finansowego nowym oraz już funkcjonującym instytucjom mikrofinansowym.

Wsparcie instytucji mikrokredytowych odbywać się będzie na dwóch płaszczyznach, które mają pomóc w zwiększaniu jakości przeprowadzanych operacji oraz przyczynić się do rozwoju danej instytucji. Pierwsza to wsparcie finansowe, druga to pomoc techniczna. Celem JASMINE jest zwiększenie podaży mikrokredytów w Europie poprzez udzielanie pomocy technicznej instytucjom mikrofinansowym, aby stały się wiarygodnymi pośrednikami finansowymi i dzięki temu łatwiej pozyskiwały kapitał (patrz rysunek). Ponadto JASMINE ma finansować działania pozabankowych instytucji finansowych, aby zwiększały skalę swojej działalności. Zadaniem inicjatywy jest zwiększenie dostępu do tradycyjnych usług bankowych, w tym również zasilenia finansowego w postaci kredytów (pożyczek), gwarancji (poręczeń), kapitału, quasi-kapitału, dotacji dla mikro- i małych firm, osób bezrobotnych lub obecnie zatrudnionych, które planują rozpocząć działalność gospodarczą, a także mniejszości narodowym i osób wykluczonych społecznie. W pierwszej kolejności ma być prowadzona trzyletnia faza pilotażowa, która rozpoczęła się pod koniec 2009 r., z przeznaczonym na ten cel kapitałem 50 mln euro. Szacuje się, że pozwoli to ograniczyć lukę popytową w zakresie środków finansowych wśród wymienionych grup. Do inicjatywy mogą przystąpić również banki i inne prywatne instytucje finansowe, które będą chciały uczestniczyć w procesie wsparcia i rozwoju instytucji mikrofinansowych.

Schemat inicjatywy JASMINE
Źródło: *A European initiative...* (2007, s. 29)

Funkcjonowanie inicjatywy powinno przyczynić się do standaryzacji bardzo zróżnicowanych instytucji mikrokredytowych w UE. Jednym z efektów ma być stworzenie kodeksu dobrego postępowania (dobrych praktyk) dla instytucji mikrofinansowych, również we współpracy z sektorem bankowym, systemu oceny oraz ratingów. Celem jest również zwiększenie jakości świadczonych usług oraz stworzenie znaku jakości, który będzie przyznawany na określonych warunkach, aby potwierdzić wiarygodność i solidność danej instytucji. Dostarczenie kapitału startowego ma również służyć pokryciu przez instytucje mikrofinansowe kosztów operacyjnych. Zaplanowano uruchomienie projektu pilotażowego w celu zdobycia wiedzy oraz doświadczenia we wspieraniu niebankowych instytucji mikrofinansowych.

W odniesieniu do opracowania kodeksu dobrych praktyk dla instytucji mikrofinansowych, również we współpracy z sektorem bankowym, celem będzie zwiększenie kompetencji biznesowych, usprawnienie funkcjonowania, ułatwienie i usprawnienie oceny jakości i refinansowania oraz stworzenie podstaw do oceny instytucji. Ważnym elementem JASMINE jest przygotowanie podstaw do stworzenia w przyszłości systemu oceny instytucji mikrofinansowych (rating), w którym będą brane pod uwagę takie elementy, jak:

- sposób zarządzania,
- przepływ informacji oraz jakość informacji,
- zarządzanie ryzykiem,
- zarządzanie portfelem,

- finansowanie i płynność,
- wydajność oraz rentowność działalności.

W przypadku budowania znaku jakości ujednoliconej działalności mikrokredytowej kryteriami w największym stopniu ocenianymi oraz kontrolowanymi będą:

- jakość zarządzania,
- czynniki finansowe i społeczne,
- realizacja przyjętego planu działania,
- wpływ na zrównoważony rozwój,
- zarządzanie ryzykiem,
- rating.

W trakcie realizowania trzyletniego programu pilotażowego (2009-2011) mają zostać zidentyfikowane potrzeby instytucji mikrokredytowych oraz stworzony model dobrych praktyk w zakresie działalności mikrokredytowej na podstawie wybranych niebankowych dostawców mikrokredytu. Również znalezienie drogi do wzrostu znaczenia, popularyzacji oraz promocji tych instytucji w UE, m.in. poprzez wykorzystanie doświadczeń funduszy holdingowych funkcjonujący w ramach inicjatywy JEREMIE. Pilotaż obecnie realizowany przewiduje wsparcie finansowe 20-30 podmiotów w ciągu trzech lat na terenie UE. Jest on realizowany za pomocą instrumentów finansowych, w szczególności kredytów krótko- i średnioterminowych, gwarancji (poręczeń), wsparcia kapitałowego oraz dotacji.

Są już pierwsze efekty działania inicjatywy. Podpisane zostały pierwsze umowy z pośrednikami finansowymi zarówno w zakresie wsparcia kapitałowego, jak i technicznego. Instytucją, która podwoiła (z 15 mln euro do 30 mln euro) swoje zasoby kapitałowe dzięki podpisaniu umowy w ramach JASMINE, jest belgijski prywatny fundusz inwestycyjny CoopEst[2]. Z kolei umowy na wsparcie techniczne zostały na początku roku podpisane z 10 instytucjami zrzeszonymi w Europejskiej Sieci Mikrofinansowania[3].

Zakończenie

Pilotażowa inicjatywa JASMINE realizowana przez Komisję Europejską przy współudziale europejskich instytucji finansowych świadczy o istotności problemu. Zarówno problem luki kapitałowej, jak i ograniczony dostępu do zewnętrznych źródeł finansowania wśród mikro- i małych przedsiębiorstw na terytorium UE są bar-

[2] CoopEst został założony w 2006 r. w celu wsparcia sektora MSP w Europie. Obecnie zaangażowany jest w 17 inwestycji w społecznie odpowiedzialne instytucje finansowe z sektora mikrofinansów działające w Polsce, Rumunii, Bułgarii, na Litwie i w Kosowie (www.coopest.eu).

[3] Instytucjami tymi są: we Francji – Créasol, w Wielkiej Brytanii – Prince's Scottish Youth Business Trust, w Hiszpanii –Fondation CP'AC, we Włoszech – PerMicro, w Rumunii – Omrom i Faer, w Bułgarii – Mikrofund i Nachala, na Węgrzech PRIMOM i Fejer Enterprice Agency (http://www.european-microfinance.org/news_en).

dzo ważnymi kwestiami w aspekcie zrównoważonego rozwoju członków UE oraz również w obliczu ostatniego kryzysu, kiedy to banki komercyjne znacznie ograniczyły akcję kredytową dla przedsiębiorców. Funkcjonujące na terenie Wspólnoty niebankowe instytucje mikrokredytowe charakteryzują się różnorodnością, brakiem jednolitych standardów prowadzenia działalności, w miarę jednolitych procedur oraz jednolitego systemu oceny. Inicjatywa JASMINE ma na celu uporządkowanie tych kwestii oraz ujednolicenie wielu aspektów działalności tych instytucji. Jednak nadrzędnym celem jest finansowe wsparcie instytucji mikrofinansowych, tak by stały się one bardziej efektywne we wspieraniu sektora MSP. Celem inicjatywy jest również promocja samej działalności mikrokredytowej oraz stworzenie korzystnego otoczenia współpracującego i życzliwego środowiska dla tego typu działalności. Stabilni kapitałowo i organizacyjnie pośrednicy mikrofinansowi przynoszą wiele korzyści nie tylko bezpośrednim beneficjentom (przedsiębiorcom), ale również szeroko rozumianemu otoczeniu z gospodarką regionu na czele, przyczyniając się do zrównoważonego rozwoju.

Bibliografia

A European initiative for the development of micro-credit in support of growth and employment (2007), Communication from The Commission to The Council, The European Parliament, The European Economic and Social Committee and The Committee of The Region, COM (2207) 708 final/2, Brussels.

Bartkowiak B., Flejterski S., Pluskota P. (2006), *Fundusze i usługi pożyczkowe dla mikro, małych i średnich przedsiębiorstw*, Difin, Warszawa.

Call for Expression of Interest No JAS-BE/2009/02 for the selection of JASMINE Technical Assistance beneficiaries (Non-bank microfinance institution) (2009), http://www.eif.org/jasmine.

Global Investor Focus. Sources of happiness (2006), Global Research.

Kraemer-Eis H., Conforti A. (2009), *Microfinance in Europe. A market overview,* Working Paper 2009/001, EIF Research & Market Analysis.

Ledwith T. (2006), *Muhammad Yunus, microcredit pioneer and UNICEF partner, awarded Nobel Peace Prize*, www.unicef.org/infobacountry/bangladesh_36162.

Microcredit for European small businesses (2004), Commission Staff Working Document, SEC(2004)1156.

Molenaar K. (2009), *Microfinance, its concepts and development, lessons to draw for Europe,* materiał przygotowany na konferencję „Implementing the EU Microcredit Initiative. What can be learned from developing and transforming countries?".

http://www.coopest.eu, styczeń 2010.

http://www.european-microfinance.org/news_en, styczeń 2010.

http://ec.europa.eu/enterprise/sme/fund_tools, grudzień 2009.

http://www.eif.org/jasmine, grudzień 2009.

JASMINE AS AN ELEMENT OF SUPPORT MICROCREDIT INSTITUTIONS IN THE EU

Summary

The European Microfinance Institution are still young and characterized by lack of capital. For this purpose has been created the new initiative known as JASMINE (Joint Action to Support Microfinance Institution in Europe). Aim of this initiative is to promote the emergence of a sustainable microfinance sector in Europe, through financial support mainly non-bank Microfinance Institutions (MFIs). Furthermore creation and dissemination of best market practices. This support has been provide as financial support and technical assistance. The initial capital base of JASMINE will be 50 mln euro.